

„Laurinovi rozbiji držku, kdyby čert na koze jel“ aneb Hostovského „pseudologia fantastica“ čili exilový svár E. Hostovského a A. Laurina*

Michal Topor

Institut pro studium literatury, Praha

Arne Laurin v letech 1921–1938 řídil deník *Prager Presse*, podstatně financovaný pražským ministerstvem zahraničí. Kořeny jeho oddanosti silám, jež dominovaly politické, a tak i administrativně správní a ostatně i kulturní scénérii první republiky, však sahaly dál – do prvních let existence deníku *Tribuna*, v němž Laurin coby zástupce šéfredaktora Hlaváče sedával v jedné místnosti s Ferdinandem Peroutkou – a ještě dál: do předválečných let jeho účasti ve studentském spolkovém životě. „Byl v častém styku s prof. T. G. Masarykem a nejednou vyjadřoval Masarykovy názory a vzkazy“, vzpomněl – snad právem – na období kolem roku 1908 tehdejší a poté i newyorský Laurinův přítel E. C. Zerman.¹ Když se svět, na jehož utváření se po takřka dvacet let podílel, začal definitivně hroutit (deník *Prager Presse* mířil k rychlému zániku a Edvard Beneš nakročil k odchodu ze země), rozhodl se Laurin odejít také. „[P]omalou pakuju knihy a chystám se vyrazit prach z obuvi své,“ psal koncem listopadu 1938 Vincenci Kramářovi,² „rozpouštíme pražský byt a chystáme se, Olga a já, na cestu za hranice,“ informoval v úvodu ledna 1939 Sigismunda Bouška.³ Tehdy již věděl, že míří „do Ameriky“, v dopise antropologu Jindřichu Matiegkovi konstatoval, že bude „v Americe po pár měsíců dosti satureován“.⁴ Věděl tedy patrně, s čím může počítat. Koncem ledna psal z Paříže Edvardu Benešovi: „Odjízďím [...] do N. Yorku, kde zatím zůstanu, to jen tak jako v *Revizoru*, abyste věděl, že kdesi žije Petr Ivánovič Bobčinský. / Chci se tam poohlédnout, co by se dalo dělat s křesťany a jinými židy – a přijdu Vám zamávat kloboukem do přístavu. [...] Těšíme se, žena a já, že Vás, drahý pane prezidente (za tisíce a tisíce jiných), tak brzy uvidíme.“⁵ K americkému břehu dospěl Laurin počátkem února 1939, o tři dny dříve než Edvard Beneš; dle vzpomínky Stanislava Budína brzy nato držel řeč na zdejší oslavě Masarykových narozenin, uspořádané Ústředím spolků:

* Text vznikl díky podpoře Grantové agentury ČR – v rámci realizace projektu Arne Laurin (1889–1945): portrét novináře (GA15-06065S).

1 E. C. Zerman: *S Laurinem v New Yorku, NA*, fond Hubert Ripka, sg. 1–1/253/8 E. C. Zerman. Zerman strojopis Ripkovi poskytl v doprovodu vzkazu (New York City, 15. 5. 1946), jímž jej situoval do rámce chystané (a poté nikdy nevydané) knihy *Laurin v Americe*.

2 Arne Laurin → Vincenc Kramář, Praha, 24. 11. 1938, A NG, f. V. Kramář.

3 Arne Laurin → Sigismund Bouška, Praha, 5. 1. 1939, LA PNP, f. S. Bouška.

4 Arne Laurin → Jindřich Matiegka, Praha, 9. 1. 1939, A NM, f. J. Matiegka.

5 Arne Laurin → Edvard Beneš, Paříž, 24. 1. 1939, A MÚ, f. E. Beneš.

„Prohlásil účastníkům schůze, že československá Amerika musí dodržet Benešův slib nad rakví Masarykovou daný: Věrní zůstaneme. V referátu o Laurinově projevu *New Yorkské listy* napsaly, že na tu řeč krajané do smrti nezapomenou, neboť něco takového ještě neslyšeli.“⁶

V průběhu následujících měsíců, ba let se Laurin stal nezanedbatelným aktérem dění na newyorské krajanské scéně – hojně přednášel, ovlivňoval provoz deníku *New Yorkské listy* a pod střechem zdejšího československého konzulátu, v rámci úřadu „tiskové komise“, resp. tiskové služby neboli informační kanceláře, organizoval práci na výstřižkovém archivu – mohutně koncipovaném informatoriu. „Laurin, abych začal jím, má skvělé přednosti a hanebné nedostatky“, psal v červenci 1939 Hubertu Ripkovi jeden z Laurinových kolegů Jan Münzer. „Je skvělý řečník a žije zde v nejintimnějším kontaktu s nejlepšími lidmi zdejší kolonie. Jeho báječná paměť mu umožňuje vykládat lidem věci od nás z gruntu, se všemi lidskými detaily, které na ně působí. Týká si se všemi zdejšími předáky, je mezi nimi uznanou autoritou a v tomto směru tu dělá skvělou práci, jakou by nevykonal ani tucet odbojových radů. Na druhé straně znáš jeho hyperkritické výhrady vůči všem lidem. Ke mně samému se choval od počátku až komicky nevšimavě, podobně ke zdejšímu konzulátu. Na každého něco věděl, o všech prohlašoval, že jsou blbci nebo lumpové. Zřejmě nese velmi těžce svůj pád, ale v naší komisi se snaží vystupovat kamarádsky. Stará se hlavně o archiv a o styky s domovem.“⁷

Egon Hostovský, jak známo, dorazil do New Yorku teprve v úvodu roku 1941, po notných, naposledy lisabonských štrapácích, jež ho vybavily – kromě jiného – ne právě příznivým vztahem k exilové administrativě zachraňovaného státu.⁸ Historik Otakar Odložilík ve svém deníku zaznamenal první setkání s Hostovským 19. ledna; ještě předtím téhož dne se zúčastnil Laurinovy přednášky o „archivu, který on na konzulátě z výstřižků dělá“. „Je to jeho zamilovaná myšlenka a rozvíjí ji nyní do čím dál větší šíře, schovává nejenom to, co se týká nás, nýbrž i věci obecné,“ zapsal si Odložilík. Jeho následný postřeh potom do značné míry předjal to, s čím o dva a půl roku vyrukuje proti Laurinovi Hostovský:

6 BUDÍN 1947: 80. Knihu Budín dedikoval „Janu Bartůnkovi, Arne Laurinovi a všem těm, kteří se nedočkali“. Viz zde též pasáž o založení Družiny legionářů a bývalých československých vojáků (v listopadu 1939): „Družina“, v níž často přednášel Arne Laurin, pořádala četné přednášky a politické debaty; po roce však zanikla, poněvadž situace se zatím vytvářela jiným směrem“; dále: „Takovými řečníky a organizátory, kteří pomohli založit síť odboček, a neustále jezdili po schůzích, aby referovali politicky a organizačně, byli kromě ústředního organizátora Národního sdružení Vojty Beneše, který periodicky podnikal zájezdy do krajů a objížděl všechny pobočky (a tuto práci spojoval s přednáškami v amerických kruzích) i newyorští pracovníci; z nich zejména Jan Bartůněk, Frank Balek, Arne Laurin, Emanuel Voska a Karel Hudec“ (BUDÍN 1947: 65, 187; Jan Bartůněk: předseda oblastní Národní rady a předseda astorské odbočky Národního sdružení, zemřel v červenci 1940 – IBID.: 188).

7 Jan Münzer → Hubert Ripka, *New York*, 17. 7. 1939, NA, f. AHR, k. 128, i. č. 5061.

8 Dochované Hostovského dopisy Františku Langerovi se počínají listem z Lisabonu, z 1. listopadu 1940; naplno zde prozívá zklamání z „nepochopitelného cynismu“, jehož se prý na něm dopouští „Londýn“ – nechotou postarat se o něj nějakým úředním angažmá, ať už v Londýně či v Americe: „Pan Ripka mi vzkázal, že pro aktuárského adjunkta Hostovského není v Londýně práce. [...] Mám se oběsit? Co jsem spáchal? [...]“, ptal se Hostovský – a prosil Langeru o intervenci u Beneše. V dalším dopise (z března 1943) Hostovský Langerovi vyčetl – ačkoli v rozverném tónině – že patrně nijak na jeho stížnost „na špatné zacházení mocných“ nereagoval (LANGER 2006: 221, 222).

O obsahu mnoho nepověděl; spíše o metodě práce a o jejím účelu. Jednu věc zaznamenávám jako typickou pro myšlení jeho a jiných lidí. Kus přednášky byl věnován výkladu, že podle jeho archivu se jednou také bude souditi – je v tom kus dojemné a vskutku emigrantské víry, když si někdo představuje, že se všechno navrátí a že to bude jako v těch starých zlatých časech, kdy se nepohodlní odpůrcové odpravovali dokumenty z „archívů“.⁹

Hostovskému bylo poskytnuto angažmá na newyorském konzulátu, kde se s Laurinem nemohl mýjet, naopak. V prvních měsících svého newyorského života dokončoval rukopis *Listů z vyhnanství*¹⁰ a kromě jiného právě společně s Odložilíkem a dalšími plánoval revui *Zítřek* jako novou kulturně-politickou platformu. Spojenectví s Odložilíkem je třeba v předznamenání věci budoucích, tj. Hostovského kritiky poměrů na newyorském konzulátu, zdůraznit: Odložilík – jak patrně z jeho deníku – již delší čas, nejpozději však od prosince 1939,¹¹ s nelibostí sledoval tamější Laurinovu a Münzerovu činnost, sám stál o posílené postavení, avšak odmítal „s tím ansámblem“ spolupracovat. Sliboval si nějakou dobu nápravu od ministra Jána Papánka,¹² avšak v září 1941 byl už v tomto směru skeptický.¹³

Hostovský v té době v dopise Františku Langerovi přemítal: „První a druhý odboj, aspoň pokud jde o americké osvoboditele, jsou dvě rozdílné věci. [...] Tentokrát tu např. zasedá jeden pán, který býval v *Prager Presse*, – a ten všechno o každém zapisuje [...]. Nejsmutnější na věci je, že netrpím stihomamem a že nežertuji.“¹⁴ O měsíc později, tematizuje v deníku průtahy ve vyřizování žádosti o subvenci pro chystanou revui, Odložilík zmínil dopis od Hostovského, ve kterém „se opravdu nevyznal“. „Jako by nám někdo strojil temné úklady. Koho měl na mysli, nevím,“ konstatoval, pokračuje nicméně: „ale nevylučuji, že tu zákulisní akce je; z veliké části je ovšem zaviněná Hostovským, který nic nenechá pro sebe a v oddělení tiskovém, odkud ho vystrčili, je přesto pečený vařený.“ V dalších řádcích Odložilík výslovně uvedl na scénu „možnost Laurinových pletich, který by rád dělal protektora intelektuálům, jako to bývalo za blahých časů, kdy trůnil v *Prager Presse*. U něho je Hostovský v klatbě a já jsem si

9 Srov.: „Večer jsem byl u Weiszlů. Byl tam Hostovský a Firkušný, oba také přijeli teprve nedávno z Lisabonu. Hostovský musí jeti do Mexika, nežli uplynou dva měsíce“ (ODLOŽILÍK 2003: 214, 213).

10 Viz Odložilíkovo: „Obědval jsem s Hostovským, který tu celkem nic nedělá, jenom že tu a tam přednáší a hledí si najít nějakého nakladatele pro své knížky“ (IBID.: 219).

11 „Dostal jsem se jenom na konzulát, a to až k poledni. Laurina jsem nezastal. Jinak je tam lidí mnoho a práce všdem málo. Jak se to všechno bude udržovati, potrvá-li to všechno, to mi tak není zcela jasné. Laurina a Münzera vyplácí jménem Benešovým Papánek – pochopitelně, sloužili mu ve vlasti a přihlásili se i nyní. Zapadají do toho zdejšího rámce úplně i s tou nesnášenlivostí a panovačností, kterou tak prosluli. Jako by u nich se měl někdo přihlašovati, chce-li pracovati, nebo ne!“ (13. 12. 1939; IBID.: 86). O tři dny později se Odložilík na konzulátu „setkal se spoustou lidí, kteří se tam přímo hemžili: Laurin, Münzer i paní, Fierlinger i paní, Šafránek, Sutnar a nakonec tam přišel i Weisl s kupou *Lidových novin*, které jsem si odnesl“ (IBID.: 88).

12 V lednu 1941 si poznamenal zprávu o „rostoucím napětí mezi Papánkem a skupinou Laurin – Münzer, jejíž nároky čím dál více rostou“ (13. 1. 1941; IBID.: 212).

13 „Co mi [Jan] Masaryk řekl o osobách, které dnes dominují na konzulátě a Hudcovi dávno přerostly přes hlavu, je docela správné a potvrdilo mi víru v jeho zdravý úsudek a přímý pohled. Münzer, Šafránek i Laurin si přišli plným právem na své. Ale otázka pro mne je, bude-li Papánek s to, aby to všechno zvládl. Jak jsem ho viděl posledně při tom rozhovoru, do něhož nám vlezl Šafránek, neměl jsem zrovna v něj a jeho pevnou ruku moc víry. S tím ansámblem já spolupracovat nebudu“ (25. 10. 1941; IBID. 293).

14 2. 9. 1941; LANGER 2006: 225.

zřejmě nepolepšil, když jsem nešel ve čtvrtek na přednášku Romana Jakobsona, kterého Laurin uvádí do své společnosti a do české čtvrti.¹⁵

Jaké pozadí měla Laurinova „klatba“, lze odtud vyrozumět stěží, stejně jako z jiných Odložilíkovy poznámky z listopadu 1941, vyličující Hostovského jako osobu, jež mohla svou přítomností iritovat, komplikovat potřebné jednání: „Objeví-li se kde Hostovský, je oheň na střeše, protože mu Laurin přísahal pomstu atd.“¹⁶ V dubnu 1942 – v dopise Langerovi – psal Hostovský: „Jaký je Bohuš Beneš? Z korespondence dělá na mne velmi dobrý dojem. Zdá se, že má energii i poctivé úmysly. Jen mi nejde na rozum, že on i jeho strýček drží zde jednu postavu, která jim dělá jen a jen ostudu. Začáteční písmeno toho pána je Laurin. Na toho holomka budu štvát ještě na smrtelné posteli.“ Zmínil práci na románu *Sedmkrát v hlavní úloze*, posteskl si za zemřelým Jaroslavem Ježkem („Mnoho zkusil od našich osvoboditelů, byla doba, kdy mu nikdo nesměl podat ruku. A moc se nad tím trápil.“), vyhlašuje nakonec hrozebně: „No, všeho do času, jen co zdechne Hitler, zatím musíme mnohé spolknout, ale pak, Františku, to si dělej, co chceš, braň tomu, jak chceš, varuj, jak umíš, pak Laurinovi rozbijí držku, kdyby čert na koze jel. Bohužel už celé zástupy se pro týž výkon daly zapsat přede mnou, tak nevím, co z něho zbude, až na mne dojde řada.“¹⁷

Laurinova pozice zůstala nicméně i nadále pevná, lze-li vzít za bernou minci Odložilíkovu úvahu ze srpna 1942, dle níž „Papánek zřejmě podlehl Laurinovu vlivu a mnoho věcí měří při nedostatku vlastního soudu jeho očima“. „Já pod Laurinovu jurisdikci nepatřím a nikdy jeho vedení nepřijmu a neuznám,“ zapsal si vzpurně Odložilík.¹⁸ V prosinci vyšel Hostovského román *Sedmkrát v hlavní úloze* a vyvolal prudkou kontroverzi – její reliéf před lety načrtl Jiří Brabec ([1993]/2009), prostor jí věnovali také Vladimír Papoušek v *Žalmech z Petfieldu* či Martin Groman v monografii o Stanislavu Budínovi.¹⁹ „O tu mou knihu, kterou jsi zatím snad dostal,“ informoval Hostovský Langeru, „se tady rozpoutal boj [...]. Všechny utajené vášně propukly [...] a nejhorší kanál se otevřel nad mou hlavou. [...] Františku, znáš mě přece jako jemného a skromného hochu, vlastností spíše bázlivých než bojovných. Proč se tohle všechno kolem mne děje? Mám z toho zlé sny, chřadnu a nápoje mi hořknou na rtech. Pomoz mi odtud! Když to dokážeš, Laurin Tě pustí po válce domů, dostaneš vysoký řád od zdejších veličin [...]“²⁰ Laurin přitom do veřejné polemiky s románem a jeho autorem – na rozdíl od přátel Budína, Münzera či Jakobsona²¹ – nevstoupil, přestože pochopil (jak bude patrné), že v přízračné postavě „Blázna Šarlatána“ z Prologu, v postavě, jejíž „šat jsou žurnály“, nekonečné „pláty potištěného papíru“, ve figuře, vystavené vypravěčově zlobné a obviňující řeči,²² Hostovský podržel právě jeho kartu.

15 7. 10. 1941; ODLOŽILÍK 2003: 287.

16 12. 11. 1941; IBID.: 298.

17 3. 4. 1942; LANGER 2006: 228, 229–230. Zisk „první části“ románu *Sedmkrát v hlavní úloze* byl čtenářům týdeníku londýnského týdeníku *Čechoslovák* radostně ohlášen již v půli května (BENEŠ 1942), text tu začal záhy – počínaje 22. květnem – vycházet na pokračování, avšak bez Prologu. Poslední ukázka – coby „[k]onec první části“ – vyšla 31. července.

18 5. 8. 1942; ODLOŽILÍK 2003: 354.

19 PAPOUŠEK 2012; GROMAN 2015 (srov. též BUDÍN 2007: 332–335).

20 25. 2. 1943; IBID.: 231.

21 Text Jakobsonovy přednášky *O Hostovského románu Sedmkrát v hlavní úloze* (přednesena 25. 2. 1943) lze číst in TOMAN (ed.) 2017 (s. 107–121), zde též portrét „neoblomného člověka“ Arneho Laurina (s. 129–132).

22 Srov. HOSTOVSKÝ 1942: 17–19.

O několik měsíců později Hostovský svou averzi naněkolikrát ventiloval už docela napřímo. Nejprve v červnu 1943 v londýnském, výrazně prosovětském týdeníku *Nová svoboda* – pod názvem *Dopis z Ameriky*. Stylizoval se tu jako ten, kdo již nehodlá mlčet o tísnivém, štvavém působení „nepatrné skupinky škůdců fašistického zbarvení“. „Konstruktivní kritika“ či „mírná domluva“, tvrdil, neměly „výsledek“, obrací se tedy na „vládu a Státní radu“, zodpovědné „do všech důsledků za svou administrativu a za štáb svých úředníků“, aby upozornil na existenci „tajného ‚ministerstva vnitra‘, jež se ‚navenek‘ jmenuje ‚archiv‘ a jehož ‚pilným správcem‘ je Arne Laurin. „Tady zasedá ‚národní tribunál‘, zde se rozdávají známky spolehlivosti,“ líčil Hostovský, „odtud přicházejí direktivy politické, kulturní a diplomatické. Vše se děje v zákulisí pod nánosem nevinné propagační práce [...]. Samozvaný soudce Arne Laurin, zastydle upocený žurnalista Jan Münzer a jejich kumpáni vyloučili už z národa Hromádku, Odložilíka, Hoffmeistera, Voskovce a Wericha, nebožtíka Ježka, Jarmilu Novotnou a jiné, jejich prsty jsou za všemi nesmyslnými a osobními kampaněmi, které rozvířují zbytečně naši veřejnost, jejich hysterie, velíkášství a sobectví se neštítí žádné denunciacce a jejich praktiky se nezastavují před žádnými hranicemi.“ Vyzýval „vládu“ k očistě od označeného „plevele“, varoval, že jinak k ní bude muset dojít „pod tlakem zespodu“.²³

O několik týdnů později, 12. srpna,²⁴ pamflet přetiskla newyorská *Sloboda*, v názvném redakčním komentáři byl Hostovský vystaven jako „slušný úředník“, který promluvil, aby „hastroši, kteří si zde přivlastňují titul bojovníků za svobodu, jenom proto, že otvírají nadmíru svá vlastenecká ústa a zanášejí nesvár mezi naši emigraci, byli okřiknuti“. Pět dní nato byl Hostovský svými newyorskými i londýnskými nadřízenými vyzván, aby věc vysvětlil. Odpověděl jedenáctistránkovým *Prohlášením*, v jehož úvodu konstatoval, že je rád, že tak může učinit a snad tak i zabránit „rozzrůstání chorobné atmosféry“, na něž poukázal. Zdůraznil nezištnost své akce; „riskuji svou úřední existenci“; psal, konstatuje: „pánové Münzer a Laurin jsou mi jako soukromé osoby zcela lhostejní, mezi námi nemůže být žádné rivality, protože naše pole činnosti jsou zcela rozdílná,“ a pokračuje tvrzením, že tito „ať bezděky, či vědomě pozměnili středisko úřední práce v nervové sanatorium, kde druh druhu nevěří a druh druhu podezřívá. Tříští jednotu, protože nepřetržitě hledají mezi námi lidi nespolehlivé, vyvolávají nenávist k úřadu, vylučují kdekoho z národa a vyvolávají sváry“. Konzul Hudec pak podle něj kromě jiného „nezabránil nejhoršímu zjevu ve zdejším prostředí: udavačství“, „nechal rozrůst denunciantství do rozměrů apokalyptických“. „Sklon k podezírání a udávání byl zde vypěstován především panem Laurinem do strašidelnosti“ – připojil, a i zápletky, kterými poměry zkusil doložit, označil jen za malý zlomek „případů patologického slídění a udavačství, jež vždy vycházelo z okolí pana Laurina“. Zmínil poté případ pěvkyně Jarmily Novotné, jež prý byla „veřejně obviněna panem Laurinem z národní zrady“; jako něco „všeobecně“ známého, co mohou navíc „dovzdědit přátelé Jaroslava Ježka“, kladl to, že „pánové Laurin a Münzer ztrpčili tomuto slepému a polohluchému komponistovi zbytek života“, kterýžto případ „bude mít jistě dozvuky doma“. O něm – Hostovském – měl Laurin prohlásit, že „doma volil Henleina“,

²³ HOSTOVSKÝ 1943a: 140.

²⁴ Laurin a Münzer se mezitím – v polovině července – proti „útoků“ ohradili společným dopisem adresovaným ministru Jánu Papánkovi; zvažovali prý odpovědět „stejným tónem“, avšak s oporou ve „faktech“, nebo jít „cestou procesní“ – spolehnou se nakonec jen na rozhodné slovo ministrovo (A MÚ, f. Arne Laurin).

k čemuž se „kdysi doma doznal“. Franze Werfela prý Laurin prohlásil „za legitimistu“, s nímž mají být „přerušeny všechny styky“. Tuto řadu Hostovský shrnul v tezi: „Kdo se pohybuje v okolí pana Laurina, pana Münzera, může dosvědčit, že prostě neexistuje v Americe jen poněkud známý člověk s nějakým politickým přesvědčením, který by v očích a zejména v ústech těchto pánů nebyl idiot, lotr, pátý kolonista, fašista či bolševik a antisemita.“ Laurina dále vylíčil jako „správce archivu“ s výlučným právem rozhodnout, kdo k němu bude mít přístup, vzápětí jako někoho, kdo nechává *New Yorkské listy*, aby jej – Laurina – oslavovaly, např. jako představitele kontinuity „intelektuální, tudíž kulturně-politické vyspělosti československého národního života“. Odtud Hostovský vedl diagnózu, kterou již znovu vztáhl obecněji na „rozbíječskou práci pana Laurina a Münzera“; odhalil v ní „jejich osvoboditelský komplex“: jsou prý „oslnění vidinou trpícího člověka doma, který jim jednou bude děkovat se slzami v očích za... no, ano, za osvobození.“ Opakovaně přitom odlišoval neblahou činnost od direktiv prezidentských, uctivě se obracel k ministru Jánu Papánkovi i velvyslanci Hurbanovi – aby jim poradil, jak s věcí naložit: „Kdyby hlavní viník, pan Laurin, věděl, že každý další jeho zásah do věci, jež má právo sledovat jen informačně vojenský anebo detektivní kancelář, bude mít za následek skutečně nebezpečí pro jeho úřední existenci, a kdyby tato pohružka byla zamýšlena vážně, byl by jednou provždy pokoj“: „na všech stranách by zejména prospělo vědomí, že blízký spolupracovník hlavy státu, za něhož je – právem či neprávem – pan Laurin pokládán, je vzorným úředníkem bez zákulisních záměrů a potutelných praktik.“²⁵

Hostovského *Prohlášení* publikoval již před časem Vladimír Papoušek, doprovodil je tezí o Hostovském coby svébytném „kverulantovi“, který odmítá „přijmout logiku dějinného úkolu“, ruší „ideologickou bezporuchovost narativu o osvobozené akci“.²⁶ Jeho slovo ponechal každopádně jako závěrečné; což je chyba. Jak Arne Laurin, tak Jan Münzer na něj totiž v rámci úředně-interní rozpravy obsírně reagovali. V polovině října 1943 se k Hostovského „memorandu“ šestnáctistránkovým dopisem adresovaným ministru Jánu Papánkovi vyslovil Jan Münzer. Vztáhl Hostovského „nenávisť“ ke své recenzi románu *Sedmkrát v hlavní úloze*, v dalších odstavcích postupně komentoval

25 Cit. dle textu dochovaného v A MÚ, f. Arne Laurin.

26 PAPOUŠEK 2012: 31–38, 208–214. Podobně již řadu let před ním Eugen Loebel v úvaze o moci emigrační vlády, jíž je národ „objektem, nie subjektom“ („Všetko sa mu tlmočí prostredníctvom rozhlasu a táto absolútne jednosmerná komunikácia pozdvihuje vládu a jej aparát do bohorovnej výšky [...]. Je iba prirodzené, že každý úradník, ktorý sa mohol vykázat diplomatickým pasom, nehovoril nikdy za seba. Vždy len za národ. On národ reprezentoval, on hlboko prežíval jeho tragédiu aj to, že je významným činiteľom v laboratóriu, kde sa formovala budúcnosť národa a sveta“) Hostovského vyložil jako toho, kdo se „zanovito hlásil ku svojmu človečenstvu, chcel byť konkrétnym človekom“ (LOEBL 1974: 44). Loebel ani později Papoušek kupodivu (ani teoreticky) nepracovali s možností, že Hostovský v rozepři nestál jen za sebe, nýbrž zastupoval určitou skupinu usilující o sebeprosazení ve veřejném prostoru, o podíl na jeho kulturně-politické organizaci, a tedy promlouval nejen svým, ale i jazykem této své skupiny, v limitech její optiky. Srov. Löwenbachovu zmínku o „prvních dvou sešitech Odložilíkova periodického sborníku *Zítřek*“, v němž se kolem redaktora soustřeďuje skupina Voskovec, Werich, Hoffmeister, Hostovský s poněkud úzkým programem politickým a literárně-kulturním. Odložilíkovo komentování posledních fází politické historie i současných událostí je jistě hodné pozoru; ale jeho názorová linie zanechává svými nejasnými náznaky doposud mnohou pochybnost“. V téměř textu Löwenbach jako příklad krajské „kulturní aktivity“ v New Yorku stručně představil činnost soustředěnou – v gesci Kulturního kroužku československého – v českém oddělení Public Library, mezi uspořádanými přednáškami uvedl také Laurinovu (*Proroci a jiní podvodníci*) či Jakobsonovu (*Nejstarší literatura česká a její tradice*) – Löwenbach 1943.

pasáže z *Prohlášení*, traktoval jeho dílčí teze jako projevy balancující mezi lží a omylem či jako projevy zveličení, poplatného pisatelově „dogmaticko-literární metodě“ – tak jako v případě řeči o „riziku“: „Pan H. pasuje sám sebe na bojovníka za pravdu a svolává na svou hlavu perzekuci, jejíž představa ho blaží tím více, že ví, že se jí ve skutečnosti nemusí obávat“. Münzer poukázal na to, že Hostovský sice vystupuje jako svatoušek, zastánce vyloučených a protivník mocných, de facto však za podpory svých přátel dělá přesně to, co druhým vyčítá: pracuje na jejich veřejném i úředně-interním „zničení“.²⁷

Jen o několik dní dříve, tedy počátkem října 1943, sepsal svůj komentář k Hostovskému *Prohlášení* i Arne Laurin; také tento text se obracel k Jánůvi Papánkovi. „[S]nůška lží, nepravd, polopravd, klevet a kalumnií,“ psal Laurin hned v úvodu. Se zřetelem k „tragické situaci národa doma“ odmítl „veřejnou odpověď“ jako znak „osobního hašteření“, aby však „po letech“ nebylo lze jednoduše na základě osočení tvrdit, že „A. Laurin je lump, ničema a darmošlap“, rozhodl se „soudy“, k nimž podle něj Hostovský nemá „ani morální, ani materiální legitimace“, vyvrátit alespoň interně.

„Když přijel do New Yorku [...], přivítal jsem ho v archivu velmi srdečně,“ pustil se Laurin do věci vypravěčsky. „Když tu byl už asi tři týdny, a pořád nic a nic, řekl jsem jeho příteli F. Weislovi, že to je pro mne zklamání. Myslíl jsem, říkal jsem Weislovi, že se tu Hostovský projeví nějakou prací – a on tu zatím lajdačí. Pan Weisl přijal moje poznámky nevlídně: Hostovský nemusí pracovat, Hostovský je takový velikán, že se o něm budou ještě učit ve školách, až už po nás nezbude ani jméno. Atď. atď. Nehledě na to, že ještě nedostal od nikoho peníze... Na to já, že je válka, a že pracovat musí všichni, ať už budou v čítankách či nikoliv. / Hostovský reagoval, patrně po rozhovoru s Weislem, velmi zle“; dle svědectví Josefa Winternitze, bývalého ředitele Komerční banky, měl prohlásit (v Laurinově parafrázi), že „nedopustí, aby tu Laurin hrál první housle, srazí ho dolů, ví na Laurina věci habaděj, to se budou lidé divit, až on, Hostovský, začne... / Začal. Ukázal, jak si představuje v praxi svou tezi, že všichni lidé v zahraničí by měli být svorní, vzájemně k sobě laskaví a shovívaví. / Začaly klevety, pomluvy, komploty“. Laurin prý „ani slova“ – ani když se poznal v „děsivém vidění“ v Prologu románu *Sedmkrát v hlavní úloze*. Když Roman Jakobson román odsoudil, „společnost Hostovského (zejména Hostovský sám) vypustila novou klevetu: Laurin tu pořádá tažení proti Hostovskému [...]. Modus precedendi je prostý: Hostovský vyrobí lež, jeho společnost ji pak rozšíří, Hostovský pak napíše nebo řekne: ‚je všeobecně známo, že...‘ a cituje vlastní lež jako argument, a ty, potrefený tímto zlobným komplotem, si pak běhej po ulici...“

Následné odstavce odvíjel Laurin od variovaného refrénu „Hostovský lže“, postupoval přitom podobně jako Münzer – komentoval vyňaté pasáže, formulace, slova. „Co je to okolí pana Laurina? Okolí pana Laurina je archiv a práce v něm. Hostovský jmenovat nemůže. Jen jeho patologické slídění ho vede k tomu, že mluví o udavačství z ‚okolí p. Laurina‘. ‚Okolí p. Laurina‘ je kulaté slovo Hostovského, které mu musím poněkud omezit: myslí-li Hostovský pod slovy ‚udavačství z okolí p. Laurina‘: že Laurin někoho udával, pak zní odpověď na tyto kulatosti krátce: Hostovský lže.“ Pro kontrast s Hostovského tvrzením, že ztrpčoval život Jaroslavu Ježkovi, připojil Laurin Ježkův vděčně přátelský dopis z července 1939.

Byla doba, kdy jsme se o Ježka starali jen my, žena a já [...]. Přerušil jsem s ním styk po smlouvě rusko-německé. Ale co je Hostovskému do mých soukromých styků? A co je do nich Hostovského přátelům, které dostal do fronty proti mně jako „přátele Ježkovy?“ [...] „A jaké budou dozvuky? Hostovský to vlídně naznačuje: doma. To znamená: zase vyjde nějaký článek, zase v něm budou lži, polopravdy, nepravdy atd. – a podle přísloví, že „není šprochu, aby v něm nebylo pravdy trochu“, nakonec to bude mít Laurin tak pocuchané, že ani pes od něj kůrku nevezme.

Nakonec si Laurin neodpustil psychiatrickou diagnózu. Vystavěl ji z citátů z Heverochovy knihy *Diagnostika chorob duševních*, od „Úsudky jejich jsou mělké, nepropracované i falešné. [...] Ve vypravování a tvrzení jich ozývají se časté lži nebo aspoň nadsazování a přibarvování, a to bezděčně ze zjiřené fantazie (pseudologia fantastica), jindy ale jsou lži jich úmyslné, ze zlomyslnosti“ k „Zaměstnání jich pro časté rozrušení a nestálost ztrácí na úspěchu. V těžších případech zůstává na programech a heslech, ale k práci se nedostanou. Zato v intrikách bývají vytrvalými mistry.“ – „Nemám, co bych k charakteristice Hostovského, jak ji podává profesor psychiatrie, připojoval,“ dodává.²⁸

Jak Hostovského *Prohlášení*, tak reakci Münzerovu a Laurinovu newyorský konzulát postoupil londýnskému ministerstvu zahraničí, washingtonskému velvyslanectví, i prezidentu Benešovi. V průvodním dopise bylo konstatováno, že už nebude Hostovskému dáno slovo, jelikož „celá věc“ je „natolik jasná, že není třeba již připojovati vyjádření na vyjádření, která by neměla konce“.²⁹ Úředně tedy záležitost byla, zdá se, vyřízena; veřejným prostorem však mohla ještě toho času temně rezonovat slova (anonymního) „čtenáře“, jež v polovině října – den po tom, co Münzer sestavil své ohrazení – pod názvem *Taky demokraté* a ve výslovné návaznosti na Hostovského *Dopis z Ameriky* otiskl týdeník *Sloboda*. Laurin a Münzer tu byli předvedeni jako klíčoví hybatelé, moderátoři „veřejného mínění“ a ostatně i jakéhosi kýženého budoucího (sebe) obrazu: „Až přijdeme domů, budou tito pánové představovat své výplody jako mínění krajanské Ameriky, nebo nevím, snad se dokonce podle toho bude tisknout nový katechismus.“ Tiskový archiv byl následně vyložen jako „soukromá evidence spolehlivosti našich občanů“, tj. privatizovaný nástroj cenzury: „Kdokoliv měl jiné myšlenky, mohl je nanejvýš sdělit soukromě svým přátelům a ještě ne příliš nahlas. O to se postaral p. Laurin. Píli jemu vlastní pořídil si soukromou proslulou kartotéku v místnostech konzulátu, kam zapisuje každého Čecha nebo Slováka a jeho hříchy.“ Laurin si prý „zřídil gestapo“ a snaží se „lidi politicky svobodné“ kompromitovat i u FBI. „Cožpak, kdyby p. Laurin měl tak exekutivní moc,“ pokračoval pisatel, „to by zde nescházela ani ta místa, obehnaná ostnatým drátem, kterým říkáme koncentrační tábory“ – a svůj výkon vystupňoval opakováním analogie s „metodami Goebbelsovými“ a „způsoby Himmlerovými“: „Zrovna ti lidé, kteří před Goebbelsem a Himmlerem utíkali. Přece se doma od Němců něčemu přiučili. / Národ jim to nezapomene!“; uzavřel výhrůžně.³⁰

Rozeprě se nicméně, pokud vím, opravdu z veřejné scény vytratila, snad i proto, že se z ní – nemocný – vytrácel i Laurin; v únoru 1945 pak zemřel, a domů se – na rozdíl od Hostovského a ostatně i „Šarlatána“ z Prologu – nevrátil. Avšak ani Hostovskému tu nebylo dáno spočinout. Nebyla-li nakonec řeč, již vetkl do závěru Prologu, prorocká?

28 Arne Laurin → Ján Papánek, New York, 8. 10. 1943, rkp., adr.: „Panu Dr. J. Papánkovi, zplnomocněnému ministru, New York“, A MÚ, f. Edvard Beneš.

29 A MÚ, f. Arne Laurin.

30 Výstřižek, 16. 10. 1943; A MÚ, f. Arne Laurin.

„Vidíte, špatný proroku, přišel jsem domů dokonce před vámi,“ říká v závěru „Šarlatán“ Jaroslavu Ondřejovi, „a ležíme teď oba vedle hnoje na tvrdé zemi! Vše dopadlo trochu jinak, než jsme si představovali. [...] Odejeme spolu jako potulní zpěváci. Již jsou v kraji takoví, nechtějí mě však mezi sebe. Burcují příliš shovívavý lid.“³¹

PRAMENY:

Archiv Národní galerie (A NG), f. Vincenc Kramář

Archiv Ústavu T. G. Masaryka (A MÚ), f. Edvard Beneš a Arne Laurin

Archiv národního muzea (A NM), f. Jindřich Matiegka

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), f. Sigismund Bouška

Národní archiv (NA), f. Hubert Ripka a ZAMINI

LITERATURA:

BENEŠ, Bohuš

1942 „Hostovského nový román“, *Čechoslovák* 4, č. 20, 15. 5., s. 7 (podepsáno tx.)

BRABEC, Jiří

2009 [1996] „Konfliktní přijetí Hostovského románu *Sedmkrát v hlavní úloze*“, in *týž: Panství ideologie a moc literatury. Studie, kritiky, portréty (1991–2008)*, ed. Jiří Flaišman – Michal Kosák (Praha: Akropolis), s. 141–147

BUDÍN, Stanislav

1947 *Věrní zůstali. Druhý odboj amerických Čechů ve východních státech Unie 1939–45* (New York – Boston – Praha: Krajský výbor Českého národního sdružení – Krajský výbor Československého národního sdružení Novoanglických států – Orbis)

BUDÍN, Stanislav

2007 *Jak to vlastně bylo* (Praha: Torst)

GROMAN, Martin

2015 *Stanislav Budín. Komunističtí bez legitimace* (Praha: Ústav pro studium totalitních režimů)

HOSTOVSKÝ, Egon

1942 *Sedmkrát v hlavní úloze. Román* (New York: New Yorkský Denník)

1943a „Dopis z Ameriky“, *Nová svoboda* 20, 1943, č. 6/7, červenec 1943, s. 139–140

LANGER, František

2006 *Korespondence I*, ed. Marta Dandová (Praha: Akropolis – Divadelní ústav)

LOEBL, Eugen

1974 Egon Hostovský – nepolitický politik, in: *Egon Hostovský. Vzpomínky, studie a dokumenty o jeho díle*, ed. Rudolf Šturm (Toronto: Nakladatelství 68), s. 42–46

LÖWENBACH, Jan

1943 „Z čs. kulturního života v USA“, *Čechoslovák* 5, 1943, č. 24/25, 11. 6., s. 11

ODLOŽILÍK, Otakar

2003 *Deníky z let 1924–1948. II. 1939–1948*, ed. Milada Sekyrková (Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy)

31 HOSTOVSKÝ 1942: 25.

PAPOUŠEK, Vladimír

2012 *Žalmy z Petfieldu. Egon Hostovský, příběh spisovatele dvacátého století* (Praha: Akropolis)

TOMAN, Jindřich (ed.)

2017 *Angažovaná čítanka Romana Jakobsona* (Praha: Karolinum)

VOSKOVEC, Jiří

1996 *Voskovec a Wachsmanni. Z rodinné kroniky a dopisů*, ed. Adriena Borovičková (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)